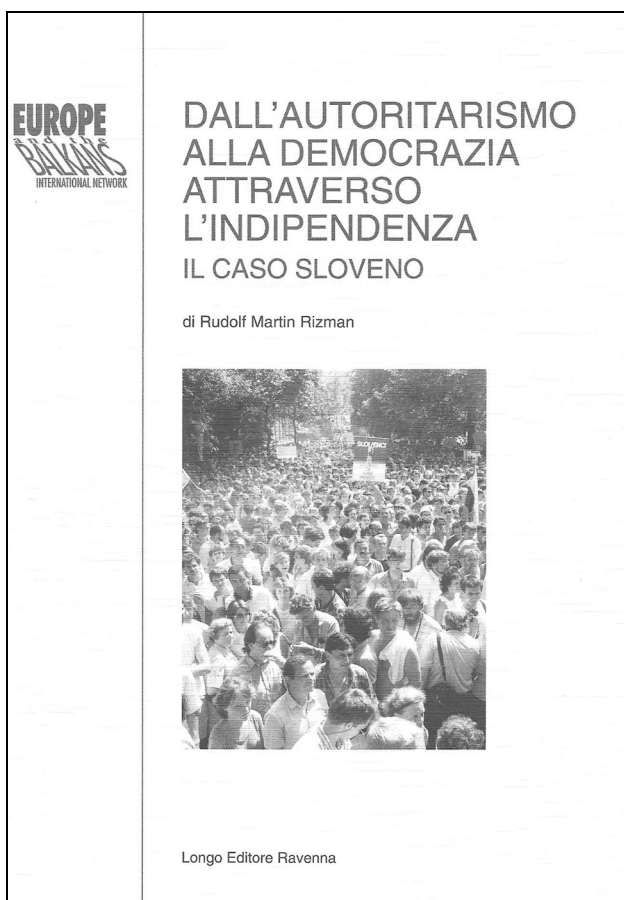




Copertina: Lubiana, giugno 1988: trentacinquemila persone protestano contro il processo marziale di tre giornalisti (Janez Janša, David Tasić, Franci Zavrl) e di un ufficiale militare sloveno (Ivan Borštner).

Nel terzo capitolo (*Intellettuali e politica*) l'autore analizza il ruolo svolto dagli intellettuali durante il regime politico autoritario: alla luce del carattere profondamente intellettuale del comunismo, molti intellettuali all'inizio legittimarono il regime, ma furono tra i primi a ribellarsi contro il dispotismo politico e, dopo la caduta del regime, diventarono essi stessi politici di carriera. Attualmente, il loro ruolo è diventato notevolmente marginale o ambivalente, poiché mentre alcuni difendono i valori politici liberali, una parte influente dell'élite intellettuale sostiene una visione populista della realtà politica, giustamente accerta prof. Rizman.

Il quarto capitolo (*La chiesa e la religione sotto il /post-/comunismo*) si occupa dei difficili rapporti tra Chiesa e Stato, tra Chiesa e società e tra Chiesa e democrazia. Infatti, sebbene il cattolicesimo abbia contribuito in maniera significativa alla terza ondata di democratizzazione nel mondo durante gli anni Settanta e Ottanta, questo non fu il caso della Slovenia, dove Chiesa Cattolica è tentata di vedere nella caduta del comunismo l'opportunità di abolire la compiuta se-

colarizzazione della società slovena e la separazione, costituzionalmente garantita, tra Chiesa e Stato.

Il quinto capitolo (*La sfida della destra radicale*) concentra l'attenzione sui pericoli più immediati che minacciano il regime democratico appena instaurato e che provengono da fazioni diverse della politica estremista (specialmente della destra radicale), allo stesso tempo identifica il loro profilo sociale e il contesto internazionale.

Infine, nel sesto capitolo (*Il consolidamento democratico*) espone le principali conclusioni di questa ricerca, localizza il modello di democratizzazione slovena all'interno dei contesti europei centro-orientali e che riguardano la terza ondata di democratizzazione e svela le possibilità di un'analisi delle zone di certezza e di incertezza che possano permettere alla Slovenia di raggiungere presto lo stadio del consolidamento democratico.

Per concludere possiamo dire che presente volume dello stimato autore prof. R. Rizman (ha svolto e concluso il dottorato in sociologia alle università di Lubiana e di Harvard) rappresenta un modello fondamentale per la ricerca di transizioni democratiche sia in Europa Centrale e Orientale, ma specialmente in Slovenia.

Avgust Lešnik

Irvin Lukežič: FLUMINENSIA SLOVENICA.

Reka, Izdavački centar Rijeka, Kulturno-prosvetno društvo Bazovica, Biblioteka Fluminensia, knj. 12, 2007, 307 str.

Izredni profesor za hrvaško književnost na Oddelku za kroatistiko reške filozofske fakultete, Irvin Lukežič (roj. 1961 na Reki), je svojemu obsežnemu nizu pretežno literarno- in kulturnozgodovinskih objav in knjig dodal še eno – monografijo o Slovencih na Reki. Knjiga je s finančno pomočjo Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu ter Odseka mestne uprave za kulturo mestne občine Reka izšla v hrvaškem jeziku (s povzetkoma v italijanščini in slovenščini) pri Izdavaškem centru Rijeka (ICR), založniški hiši z dolgoletno in kakovostno tradicijo izdavanja strokovnih in znanstvenih knjig. Prav v njenem okrilju je pred desetletji izšlo tudi nekaj izvirnih del in prevodov slovenskih avtorjev, na primer literarnih zgodovinarjev Jožeta Pogačnika in Denisa Poniža. Soizdajatelj pričujoče knjige je osrednje združenje Slovencev na Reki, Kulturno-prosvetno društvo Bazovica, katerega 60-letnico delovanja so praznovali prav v letu 2007.

Delo, ki temelji na podrobnem pregledu še nepredelanih virov, predvsem Državnega arhiva na Reki, in obstoječe hrvaške in slovenske zgodovinske in lite-

rarnozgodovinske literature, je z več kot 140 enotami slikovnega gradiva (reprodukcij fotografij, slik, zemljevidov in podobno iz različnih publikacij in privatnih zbirk) razdeljeno na dva osrednja dela. Prvi del z naslovom Društvene, obiteljske i poslovne riječko-slovenske veze obsega devet poglavij, v katerih se je avtor posvetil nekaterim reškim družinam slovenskega porekla, na primer družini Celligoi iz 18. stoletja ali družini znamenitega reškega Slovenca, Josipa Gorupa pl. Slavinskega, s preloma 19. in 20. stoletja. Drugi del knjige predstavlja obsežno poglavje O književnim i kulturnim vezama Rijeke i Slovenije, razdeljeno na podpoglavja Starije doba, Devetnaesto stoljeće in Dvadeseto stoljeće, pridružen pa mu je še razdelek Zaboravljeno svjedočanstvo Janeza Trdine o otoku Krku iz 1859. Zaključni del poleg obeh povzetkov vsebuje še popis virov in literature, avtorjeve bio- in bibliografske podatke, sezname osebnih imen, krajev in slikovnih prilog ter popis kratic. Nekateri deli knjige so bili prej objavljeni že revialno, zato je seznamu literature dodana še bibliografija predhodno natisnjenih člankov v dnevnem in strokovnem časopisu (*Sušačka revija*, *Književna Rijeka*, *Mediterran – tjedni kulturni prilog Novog lista*, *Krčki kalendar*). Avtorskemu besedilu je po poglavjih dodanih še osem prilog (prepisov in reprodukcij arhivskih dokumentov): oporoka trgovca Lovra Lokancicha iz let 1804 in 1816, oporoka duhovnika Andrije Celigoja, župnika v Hrušici, iz leta 1798, poročna pogodba podjetnika Michieleja Wohinza iz leta 1767, oporoka prokuratorja trgovskega podjetja Ivana Poglajna iz leta 1785 (vse v italijanščini), trgovska korespondenca Marka Koblerja in Petra Trifića v hrvaškem jeziku iz let 1801–1802 (slednja je še posebej zanimiva, ker priča o visoki ravni poznavanja čakavske hrvaščine Slovenca iz Železnikov), pogodba trgovca Josipa Valušnika z Reke s prevozniki iz Grobnika iz leta 1853 ter ponatis iz spominov Ivana Hribarja, razdelek o Hribarjevih stikih z Josipom Gorupom.

Monografija o reških Slovencih je spričo Lukežičevega širokega zanimanja za razgibano večkulturno in večnacionalno preteklost Reke in njene okolice logično nadaljevanje njegovih dosedanjih raziskovalnih uspehov s področja domoznanstva. Kot je o avtorju zapisano v najnovejši knjigi, "se ukvarja s publicističnim, kritičnim in esejističnim delom z literarnega, zgodovinskega, kulturnozgodovinskega in etnološkega področja", rezultat česar so med drugim številne revialne objave in samostojne publikacije (14), od tega na primer: eseji *Fijumanske priče* (1991), zgodovinopisne študije *Riječke glose* (2004) in pregled diplomatske zgodovine *Povijest riječkih konzulata* (2004). Leta 2006 mu je pri ICR izšla knjiga *Ogledalo baščinsko – o starim knjigama, zaboravljenim piscima, rijetkim novinama i neostvarenim časopisima*, pri isti založbi pa kot enajsta knjiga v eminentni zbirki Biblioteka Fluminensia zbir zgodovinopisnih študij *Nebo nad Kvarnerom* (2005). Leta 2006 je prejel nagrado Grada Rijeke.



Lukežičevo zanimanje za reško-slovenske odnose izvira iz slučajnega raziskovanja dejavnosti slovenskega pisatelja Janeza Trdine, ki je na Reki (še prej pa v Varaždinu) delal kot gimnazijski profesor. "[S]amo po sebi se mi je takrat ponudilo vprašanje o večstoletnih hrvaško-slovenskih kulturnih stikih na Reki. Takrat (kot tudi še danes) se mi je po malem zdelo čudno, da se je o tej temi pravzaprav do sedaj pisalo zelo malo in da se sploh ni posebej raziskovala, čeprav bi, po našem mnenju, zaslužila temeljito raziskovanje" [tu in v nadaljevanju prevedla V. T.], je avtor zapisal v uvodu in dodal še, da je kljub deležu njegovega dela pred nami še zmeraj "*terra incognita*". "Reka je zmeraj bila mesto, v katerem so skupaj živeli ljudje različnih etničnih in jezikovnih tradicij, iz česar sledi, da so kulturo tega mesta določali internacionalizem, liberalizem in kozmopolitizem. Vprašanje etnične pripadnosti je bilo drugotnega pomena glede na posameznikov materialni status, njegov stan in sposobnosti ter vlogo, ki jo ima v vseplošnem napredku skupnosti. Namesto nacionalnega kolektivizma se je prednost dajalo samozavestnemu individualizmu." Lukežić ne zanemarija vpliva italijanščine in še posebej madžarščine v 19. in prvi polovici 20. stoletja, saj je sprejetje večinskega jezika trgovine in

drugega poslovanja pomenilo popolno družbeno integracijo in pridobivanje nove urbane (fiumanske) identitete. Čeprav so Rečani ali Fiumani uporabljali italijanščino, so bili neobičajna etnična mešanica. Razen Hrvatov so bili med njimi še Italijani, Nemci, Avstrijci, Madžari, Čehi, Angleži, Nizozemci, Španci, Grki, Švicarji, Belgijci, Francozi, Srbi, Slovenci, Romuni, Poljaki, Rusi, Judje, Bosanci, Makedonci, Bolgari, Ukrajinci, Slovaki, Irci, Škoti, Danci in drugi, zato je "biti 'pravi Rečan'" pomenilo pravzaprav ne pripadati niti enemu določenemu narodu. Dokaz tega je izrek, ki je na začetku 20. stoletja krožil po Reki o avtonomaškem politiku slovenskega in furlanskega porekla, Riccardu Zanelli: "Madre Cragniza / Padre Friulan / Viva Zanella / Vero Fiuman!" Ni dvoma, da so večkulturno podobo Reke sestavljali tudi Slovenci, drugo vprašanje pa je, zakaj je niso tudi sooblikovali: "Paradoksalno pri tem je, da stoletna prisotnost Slovencev na Reki ni vplivala na oblikovanje nečesa, kar bi lahko poimenovali nacionalna ali jezikovna identiteta lokalne slovenske skupnosti, temveč je namesto tega deloval neizprosni zakon asimilacije." Še več, reški Slovenci so slovensko poreklo v preteklosti povečini zelo hitro zabrisali in se integrirali v kulturo in tudi politiko mesta. Tudi zato je tovrstno raziskovanje razmeroma oteženo in omejeno na stare matične knjige, kot sta knjigi umrlih in poročenih, in na druge arhivske vire, Slovence pa je mogoče izslediti tudi po značilnih priimkih, kakršni so na primer Walluschnigg in Jellouschegg ter Wohinz, Poglayen ali Corossacz.

Ugodna kopenska pot Ljubljana–Hrušica–Rupa je prebivalce ob njej spodbujala k trgovanju in vozarstvu. Zato se tudi ne gre čuditi, da je bilo največ priseljencev, ki so se med letoma 1678 in 1773 poročili na Reki, iz Ljubljane, sledijo pa jim Trnovo (pri Ilirski Bistrici), Škofja Loka, Lož in Ribnica. Drugi so prihajali iz manjših primorskih krajev, bili pa so celo iz Tolmina, Bohinja in Celja. Med letoma 1437 in 1460 naj bi bilo na Reki najmanj šestdeset trgovcev iz Ljubljane in šestinštirideset iz Škofje Loke. Poleg trgovcev in vozarjev so Slovenci na Reki od 15. do 19. stoletja bili še različni obrtniki in tovarnarji, duhovniki, pa tudi lastniki ali so-lastniki ladij, ladijski inženirji, učitelji, ravnatelji, gradbeniki in arhitekti, slikarji in drugo. Zazdi se, kot da ni

bilo projekta, pri katerem Slovenci ne bi bili sodelovali: urbanist Filiberto Basarig iz Gorice je na primer projektiral javni mestni park na Mlaki, ki je v rabi še danes, Venceslao Celigoj je bil solastnik gradbenega podjetja, ki je zgradilo reško železniško postajo, v hiši slovenskega veletrgovca Franca Jelovška je čisto na začetku delovala reška čitalnica, v Gorupovem eminentnem hotelu Europa je danes sedež Primorsko-goranske županije in tako dalje.

Še posebej zanimiv je drugi del knjige, v katerem niso omenjeni samo Slovenci, ki so živeli in delovali na Reki ali o njej pisali (od Trubarja, Svetokriškega, Valvasorja do Matije Čopa in Janeza Trdine), pač pa tudi slovenski javnosti manj znani Rečani, ki so delovali na Slovenskem, ali Hrvati z Reke, ki so bili vneti zagovorniki hrvaško-slovenskih kulturnih vezi, na primer Fran Kurelac in V. A. Franul pl. Weissenthurn. Pozornosti vredno je tudi zanimivo "izmenjalno" naključje, da naj bi bil prvi ljubljanski tiskar Janž Mandelc iz Istre oziroma z Reke, prvi reški knjigarnar pa Andrej Kamlenc iz Novega mesta (1767).

Monografija Irvina Lukežića *Fluminensia Slovenica* sodi ob bok dvema prav tako novima knjigama o slovensko-hrvaških kulturnih stikih. Leta 2006 sta namreč izšla zbornik referatov s posveta Etnološka dediščina in kulturna podoba Slovencev na Hrvaškem z naslovom *Slovenci na Hrvaškem – dediščina in sedanjost* in razstavni katalog *Ustvarjalci dveh kultur/Stvaratelji dviju kultura*. Katalog je izšel ob razstavi v zagrebški Nacionalni i sveučilišni knjižnici in ljubljanski Narodni in univerzitetni knjižnici, ki je bila del Slovenskega slavističnega kongresa v Zagrebu. V njegovem okviru je izšel zbornik Slavističnega društva Slovenije *Preseganje meje*. Vse štiri knjige potrjujejo pravilnost Lukežićeve izjave ob zaključku drugega dela monografije in jo širijo: "Na osnovi tega, kar je predstavljeno na predhodnih straneh, lahko sklenemo, da so med Reko in Slovenijo zmeraj obstajale znatne literarne in kulturne vezi. Od časov Primoža Trubarja pa vse do naših dni so bili stiki hrvaške in slovenske kulture v tem mestu plodoviti in zelo raznoliki."

Vladka Tucovič